УДК 343.346
DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.03.3.17

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Пилипенко Д.О.,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0003-1299-6178

Пилипенко Є.О.,
кандидат юридичних наук, старший дослідник
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з актуальних питань кримінального аналізу
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-4044-5421

Атаманенко Ю.Ю.,
кандидат технічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії публічної безпеки громад
навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7423-9880

Пилипенко Д.О., Пилипенко Є.О., Атаманенко Ю.Ю. Щодо удосконалення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці за законодавством України.

Стаття присвячена дослідженню шляхів удосконалення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, а саме завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан, у тому числі у разі спричинення потерпілому певних суспільно небезпечних наслідків. Особлива увага приділена удосконаленню покарання як заходу примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні залишення в небезпеці.

На основі аналізу чинного кримінального законодавства України запропоновано доповнення санкції ч. 1 ст. 135 КК України таким видом покарання, як штраф, що матиме виховний та превентивний вплив на особу, що скоїла кримінальне правопорушення, адже виплата певної грошової суми на користь держави буде причиною зменшення доходної частини заробітку особи, внаслідок чого вона відчуватиме певні незручності, оскільки не зможе дозволити собі певні матеріальні блага, які мала раніше.

Враховуючи окреслені зміни щодо виключення із складу залишення в небезпеці залишення матір'ю своєї новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані, а також розділення за окремими частинами статті спричинення потерпілому від залишення в небезпеці середньої тяжкості тілесних ушкоджень та спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень, смерті або зникнення безвісти, запропоновано за залишення в небезпеці, що спричинило потерпілому тілесні ушкодження середньої тяжкості, встановити покарання у вигляді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

За залишення в небезпеці, що призвело до настання для потерпілого тяжких тілесних ушкоджень, смерті або зникнення його безвісти слід встановити такий вид покарання, як позбавлення волі строком від п'яти до восьми років.

Ключові слова: залишення в небезпеці, кримінальна відповідальність, покарання, штраф, обмеження волі, позбавлення волі.

Pylypenko D.O., Pylypenko Y.O., Atamanenko Y.Y. Regarding the improvement of criminal liability for abandonment in danger under the legislation of Ukraine.

The article is devoted to the study of ways to improve criminal liability for abandonment in danger, namely the deliberate abandonment without help of a person who is in a life-threatening condition and is deprived of the opportunity to take measures for self-preservation due to minor age, old age, illness or due to another helpless state, if the person who abandoned without help was obliged to take care of this person and was able to provide him with assistance, as well as in the case when he himself put the victim in a life-threatening condition, including in the case of causing certain socially dangerous consequences to the victim. Special attention is paid to the improvement of punishment as a measure of coercion applied on behalf of the state by a court verdict to a person found guilty of committing abandonment in danger.

Based on the analysis of the current criminal legislation of Ukraine, an addition to the sanction of Part 1 of Art. 135 of the Criminal Code of Ukraine, such a type of punishment as a fine will have an educational and preventive effect on a person who has committed a criminal offense, since the payment of a certain amount of money to the state will cause a decrease in the income of the person's earnings, as a result of which he will experience certain inconveniences, since he will not be able to afford certain material benefits that he had before.

Taking into account the outlined changes regarding the exclusion from the composition of abandonment in danger of the abandonment of her newborn child by a mother, if the mother was not in a state caused by childbirth, as well as the division into separate parts of the article of causing the victim of abandonment in danger of moderate bodily injuries and causing the victim of serious bodily injuries, death or disappearance, it is proposed to establish a punishment for abandonment in danger that caused the victim of moderate bodily injuries in the form of restriction of liberty for a term of three to five years or imprisonment for the same term.

For abandonment in danger that led to the occurrence of serious bodily injuries to the victim, death or disappearance, such a type of punishment should be established as imprisonment for a term of five to eight years.

Key words: abandonment in danger, criminal liability, punishment, fine, restriction of liberty, imprisonment.

Постановка проблеми. Залишення в небезпеці є кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи, передбаченим ст. 135 КК України, за вчинення якого вироком суду може призначатись найсуворіший вид покарання – позбавлення волі (ч. 1 – до 2 років, ч. 2 – до 3 років; ч. 3 – до 8 років) [1]. Крім того, за вчинення зазначеного правопорушення, відповідно до чинного кримінального законодавства України, передбачені правові наслідки у вигляді судимості, що пов'язана із певними цивільно-правовими і кримінально-правовими обмеженнями, які «знімаються» в залежності від того, якої тяжкості кримінальне правопорушення було скоєно особою. На сьогодні залишається актуальним питання доцільності виведення в окремий склад кримінального правопорушення та притягнення до кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, вчинене матір'ю стосовно новонародженої дитини, адже матір не перебувала в обумовленому пологами стані, а також охоплення одним складом кримінального правопорушення діяння, що мають різні за своєю тяжкістю наслідки для життя та здоров'я особи. Крім того, не менш актуальним постає питання щодо удосконалення покарання як заходу примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні залишення в небезпеці, з урахуванням запропонованих змін у диспозиціях частин ст. 135 КК України, оскільки саме покарання має виховний та превентивний вплив на особу, що вчинила протиправне суспільно небезпечне діяння, а також інших осіб. Тому, удосконалення кримінальної відповідальності є безумовно необхідним та актуальним, адже вчинене правопорушення має відповідати призначеному покаранню, бути адекватним, доцільним та логічним до вчиненого протиправного діяння.

Мета дослідження: здійснити дослідження та напрацювати шляхи удосконалення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці за законодавством України.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці займались такі вчені, як: В.В. Бабаніна, І І. Горелік, О.С. Горелік, Т.В. Кірпіченко, П.І. Орлов, М.І. Хавронюк, проте й сьогодні залишається актуальним напрацювання шляхів удосконалення кримінальної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 135 КК України «Залишення в небезпеці».

Виклад основного матеріалу. Залишенням в небезпеці, а саме завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорад-

ного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан, визнається кримінальним правопорушенням, за вчинення якого передбачена кримінальна відповідальність за ст. 135 КК України [1]. Дане кримінальне правопорушення має кваліфікований склад, що передбачає відповідальність за залишення в небезпеці, вчинене матір'ю стосовно новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані (ч. 2), а також особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення, що передбачає відповідальність за залишення в небезпеці, якщо спричинило настання смерті або інших тяжких наслідків (ч. 3) [1].

На сьогодні залишається актуальним питання щодо доцільності виокремлення в окрему частину статті залишення матір'ю новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані, закріплення у диспозиції особливо кваліфікованого складу правопорушення переліку тяжких наслідків від залишення в небезпеці, а також визначення необхідного і достатнього виду та розміру покарання за його скоєння.

Певні питання щодо необхідності та доцільності існування ч. 2 ст. 135 КК України у чинній редакції нами розглядалися у статті «Щодо удосконалення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці з формальним складом» авторства Пилипенко Є.О., Атаманенко Ю.Ю., в якій аргументовано була висловлена думка з приводу необхідності виключення складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 зі ст. 135 КК України [2].

Оскільки, зважаючи на те, що згідно зі ст. 141 Сімейного кодексу України та ст. 11 Закону України «Про охорону дитинства» мати і батько мають абсолютно рівні права та обов'язки відносно дитини [3; 4] та враховуючи те, що жінка, при вчиненні залишення в небезпеці своєї новонародженої дитини, не перебувала в обумовленому пологами стані, не має жодної необхідності юридичного закріплення та наявності у статті такого складу правопорушення. Більш того, наявність такого складу зайво загромаджує статтю, що визначає кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці. Тому, у випадку вчинення матір'ю залишення в небезпеці новонародженої дитини, доцільно притягати її до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 135 КК України.

Щодо питання закріплення у диспозиції особливо кваліфікованого складу правопорушення переліку тяжких наслідків від залишення в небезпеці, своя позиція з приводу цього нами була висвітлена у статті «Визначення інших тяжких наслідків в особливо кваліфікованому складі залишення в небезпеці» авторства Пилипенка Д.О., Пилипенко Є.О. [5], в якій нами, на основі аналізу чинного кримінального законодавства України та позицій вчених у галузі кримінального права, запропоновано розділення за окремими частинами статті залишення в небезпеці, що спричинило настання тілесних ушкоджень середньої тяжкості та залишення в небезпеці спричинили потерпілому смерть, тяжкі тілесні ушкодження або зникнення його безвісти. Адже не можна вважати тяжкими наслідками спричинення потерпілому середньої тяжкості тілесних ушкоджень та охоплювати одним і тим складом кримінального правопорушення вчинення середньої тяжкості поряд з тяжкими тілесними ушкодженнями та спричиненням смерті потерпілому, бо за своєю тяжкістю для здоров'я та життя потерпілого вони є геть різні.

Проте, приділяючи увагу удосконаленню та внесенню відповідних змін у диспозицію залишення в небезпеці, нами не було приділено достатньої уваги щодо призначення необхідного і достатнього виду та розміру покарання за залишення в небезпеці.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 50 КК України покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [1].

Крім того, ст. 65 КК України визначає, що суд, призначаючи покарання, має враховувати ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного, а також обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання [1].

Отже, покарання за вчинення залишення в небезпеці має бути співмірним, адекватним та справедливим, адже тільки таке покарання може сприяти виправленню особи та запобігти спричиненню нових кримінальних правопорушень як з боку винної особи, так і з боку інших осіб.

Як нами вже зазначалося раніше, при залишенні в небезпеці матір'ю своєї новонародженої дитини, вона має притягатись до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 135 КК України. Однак, яке саме покарання має встановлюватись за вчинення такого кримінального правопорушення та є справедливим, а також необхідним і достатнім для її виправлення особи?

На сьогодні, санкція ч. 1 ст. 135 КК України передбачає такі види покарання, як обмеження волі на строк до двох років або позбавлення волі на той самий строк. Залишення в небезпеці матір'ю новонародженої дитини (ч. 2 ст. 135 КК України) карається тими же видами покарання, проте на строк до трьох років [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 61 КК України, обмеження волі – це покарання, що полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці [1].

Проте, призначення обмеження волі як виду покарання має певні виключення. Зокрема, обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до осіб з інвалідністю першої і другої групи [1].

Тобто у випадку вчинення залишення в небезпеці однією із переліченої категорії людей, до них може бути застосований лише такий вид покарання, як позбавлення волі.

На наш погляд, задля призначення судом справедливого та співмірного виду та розміру покарання, має бути альтернативність у його виборі, а тому вважаємо за доцільне доповнити санкцію ч. 1 ст. 135 КК України таким видом покарання, як штраф, оскільки виплата певної грошової суми на користь держави буде причиною зменшення доходної частини заробітку особи, що вчинила кримінальне правопорушення, внаслідок чого вона відчуватиме певні незручності, оскільки не зможе дозволити собі певні матеріальні блага, які мала раніше [6, с. 176]. Крім того, суміжний з залишенням в небезпеці склад кримінального правопорушення «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані», передбачений ст. 136 КК України містить такий вид покарання, як штраф [1].

Щодо розміру штрафу як запропонованого виду покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 135 КК України, то, враховуючи той факт, що на відміну від правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 136 КК України, він вчиняється спеціальним суб'єктом, розмір штрафу за вчинення залишення в небезпеці має бути більшим. Зокрема, пропонуємо встановити такий розмір: від трьох до семи тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Враховуючи запропоновані нами зміни щодо виключення чинної редакції ч. 2 ст. 135 КК України стосовно притягнення до кримінальної відповідальності матері за залишення в небезпеці своєї новонародженої дитини, то оновленою редакцією ч. 2 ст. 135 КК має стати диспозиція такого змісту: «діяння, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони спричинили потерпілому тілесні ушкодження середньої тяжкості».

Щодо покарання за даний склад правопорушення, вважаємо за доцільне, враховуючи те, що настали наслідки у вигляді вищезазначених тілесних ушкоджень, встановити обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

Разом з тим, ч. 3 ст. 135 КК України має встановлювати кримінальну відповідальність за вчинення: «діяння, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вони спричинили потерпілому тяжкі тілесні ушкодження, смерть або зникнення його безвісти». Щодо покарання за даний склад правопорушення, враховуючи тяжкість наслідків для потерпілого, вважаємо за необхідне встановити такий вид покарання, як позбавлення волі строком від п'яти до восьми років.

Висновки. Удосконалення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці має вагоме значення у забезпеченні законності притягнення особи до такої відповідальності та встановлення щодо неї справедливого та адекватного щодо вчиненого діяння виду покарання, адже тільки таким чином можна досягти виправлення особи та забезпечення протидії вчинення нею та іншими особами певних злочинних діянь у майбутньому. Задля припинення та попередження вчинення формального складу залишення в небезпеці, передбаченого ч. 1 ст. 135 КК України, слід доповнити санкцію зазначеного складу таким видом покарання, як штраф, оскільки саме виплата певної грошової суми на користь держави призведе до зменшення доходів винної особи, а отже матиме певний виховний характер через наявні у зв'язку із цим певні незручності. Щодо встановлених видів та розмірів покарання за вчинення кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів залишення в небезпеці, то при встановленні відповідного покарання слід керуватись тяжкістю наслідків, що настали для потерпілого. У випадку настання від залишення в небезпеці тілесних ушкоджень середньої тяжкості, покарання у вигляді позбавлення волі не має перевищувати строк, який може максимально призначатися у випадку вчинення нетяжкого злочину, а у випадку настання для потерпілого тяжких тілесних ушкоджень, смерті або зникнення безвісти – на строк, що відповідає тяжкому злочину за класифікацією кримінальних правопорушень, визначеної у Загальні частині КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n223 (дата звернення: 25.04.2025).

2. Пилипенко Є.О., Атаманенко Ю.Ю. Щодо удосконалення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці з формальним складом. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 2. С. 85–89. DOI https://doi.org/10.32782/cuj-2024-2-11.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 04.03.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 25.04.2026).
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Дата оновлення: 04.03.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 25.04.2026).
5. Пилипенко Д.О., Пилипенко Є. О. Визначення інших тяжких наслідків в особливо кваліфікованому складі залишення в небезпеці. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 1. С. 640–644. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.106.
6. Пилипенко Є.О. Кримінально-правове забезпечення протидії залишенню у небезпеці: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 248 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.04.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 22.05.2026
Дата публікації: 31.05.2026

© Пилипенко Д.О., Пилипенко Є.О., Атаманенко Ю.Ю., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0